

הזאת דמים - קדושת מקום הארון ומקום המזבח

• דף טו •

הרב יוסף שליט

א.

הגמ' ביומא בדף טו מבארת שלא מצאנו דמים שחלקם ניתנים למעלה וחלקם ניתנים למטה. ומקשה הגמ' מהזאות הכה"ג ביום הכיפורים שהיה נותן אחת למעלה ושבע למטה, וא"כ מצינו דמים שחלקם למעלה וחלקם למטה. ומתרצת הגמ': "כמצליף. מאי כמצליף - מחוי רב יהודה, כמנגדנא". רש"י מבאר את תירוץ הגמ': "האי למטה ולמעלה דתני לא אאמצעית קאי, אלא ראשונה נתן תחילה כלפי מעלה, והשבע תחתיה זו למטה מזו כמצליף". ז"א שאין הכוונה שהדם נזרק למעלה במזבח ולמטה במזבח אלא צורת ההזאה היא בראשונה כלפי מעלה ואח"כ שבע כלפי מטה אך לא הצריכו כלל שהדמים יגיעו למזבח.

התוס' מקשים בדברי רש"י מה היתה דעת המקשן להקשות, הרי מבואר במשנה שההזאות היו כמצליף, וא"כ פשוט שלא היו צריכים להיות על המזבח לא למעלה ולא למטה?

ביישוב דברי רש"י ראיתי בהערות הגריש"א שביאר שהגמ' בהו"א ביארה את מה שנכתב במשנה "כמצליף" לא במשמעות שאין כלל כוונת מקום מסוים להזאת הדמים, אלא שאע"פ שכן צריך לתת את הדמים למעלה ולמטה, אם לא הגיעו למקומם ההזאה כשרה. וזו כוונת המילה "כמצליף" שהיא זריקת הדם אף אם לא הגיעו הדמים למזבח ורק בתשובת הגמ' מבארים שאין כלל גדר של מקום מסוים לזריקת הדם.

וייסוד לסברא זו מבואר בזבחים בדף טו בדין כהן שזרק דם על המזבח, ולפני שהדם נפל על המזבח נקטעה ידו ונעשה בעל מום. ופוסקת הגמ', שהזריקה כשרה, משום שעוד קודם שהדם מגיע למזבח כבר חשוב שנתקימה זריקת הדם. ומבואר שגם במזבח החיצון שיש דין שהדם צריך להינתן למעלה או למטה לא מעכבת

נגיעת הדם במזבח אלא רק פעולת הזאה כנגד אותו מקום. ולכן סברא הגמ' שזוהי הכוונה כמצליף, שלא מעכב אם הדם לא יגיע למקום ההזאה.

אך לתשובת הגמ', יש חילוק בין זריקת הדם במזבח החיצון שהיא כן צריכה להיות למקום מסוים במזבח, לבין הזאות הדם בקה"ק ובמזבח הקטורת, שאינן כלל כלפי מקום במזבח, אלא כנגד המזבח, באופן שאחד למעלה והשבע למטה "כמצליף".

בעקבות הגדרה זו, מחדש שם הגריש"א, שאם היה ליכלוך במזבח כנגד מקום ההזאות אין הדבר מעכב, משום שלא צריך כלל שתהיה אפשרות לדמים להגיע אל המזבח, אלא רק פעולת הזאה כנגד המקום במזבח. ובה שנוזק הדם כנגד אותו מקום התקימה מצוות זריקת הדם.

ב.

יש להבין מה שורש החילוק הנ"ל, שבין זריקת הדם על המזבח החיצון לבין הזאת הדם על המזבח הפנימי.

מצינו בזבחים בדרך נט סוגיא מחודשת בגדר קדושת מקום המזבח, "אמר רב מזבח שנפגם - כל הקדשים שנשחטו שם פסולין, מקרא הוא בדינו ושכחנוהו. כי סליק רב כהנא, אשכחיה לר"ש ברבי דקאמר משום ר' ישמעאל בר' יוסי מנין למזבח שנפגם שכל הקדשים שנשחטו שם פסולין? שנאמר וזבחת עליו את עולותיך ואת שלמיך. וכי עליו אתה זובח? אלא, כשהוא שלם ולא כשהוא חסר, אמר, היינו קרא דאישתמיט ליה לרב... והאמר רב גידל אמר רב, מזבח שנעקר - מקטירין קטרת במקומו! כדאמר רבא, מודה היה ר' יהודה בדמים, הכא נמי מודה רב בדמים".

ומבואר בגמ', שלעומת מזבח הקטורת שאף אם נעקר מקטירים במקומו, במזבח החיצון, אם אין המזבח שלם במקומו, אין אפשרות להקריב עליו ובודאי שלא במקומו אם נעקר.

וא"כ יש לבאר היטב החילוק הנ"ל, שדוקא במזבח הקטורת דין ההזאות הוא כנגד מקום המזבח ולא כנגד המזבח עצמו, שכן גם כשאין כלל מזבח מקטירים במקומו. אך במזבח החיצון, העבודה היא רק על המזבח בשלמותו, ולכן לא שייך לבאר שהזריקה היא כנגד מקום המזבח, אלא דוקא כנגד מקום נפילת הדמים ע"ג גופו של המזבח.

ג.

עוד יש להוסיף שהדברים מוכרחים מדברי הגמ' במנחות בדף כז: הגמ' דנה בדין מי שנכנס לקה"ק שלא בשעת עבודה לרבנן חשוב כמי שנכנס אל מול הכפורת שעונשו במיתה ביד"ש ולר' יהודה מי שנכנס לקה"ק שלא מול פני הכפורת לוקה ארבעים ואינו במיתה. ורוצה הגמ' לתלות המח' האם דין הזאת הדמים היה תלוי דוקא במציאות הארון או גם כשלא היה ארון היה דין הזאה וז"ל הסוגיא: "ורבי יהודה דאמר אל פני הכפרת דוקא, והזה אל נכח נמי דוקא. ורבנן, מדהתם לאו דוקא, ה"נ לאו דוקא. מתקיף לה רב יוסף, לרבי יהודה מדאל דוקא, (אל נכח) נמי דוקא? אלא דמקדש שני דלא הוה ארון וכפורת, ה"נ דלא עביד הזאות? אמר רבה בר עולא, אמר קרא: וכפר את מקדש הקודש, מקום המקודש לקודש".

וא"כ עולה לגבי הזאות הדם בקה"ק, שהיו מזים אף כשלא היה ארון במקומו, משום שההזאות הם כנגד מקום הארון. ודבר זה נלמד מפסוק, שהכה"ג מכפר את מקדש הקודש דהיינו מקום המקודש לקודש. וא"כ הדברים מתאימים בדיוק למה שנאמר במזבח הקטורת, שההזאות אינם כנגד הארון עצמו, אלא רק כנגד מקומו. ולפ"ז מובן שאין לבאר מה שאמרה המשנה: "אחת למעלה ושבע למטה" במשמעות של כנגד גובהו של הארון אלא רק בצורת ההזאה "כמצליף".

ד.

והנה בעקבות הנ"ל מתעורר קושי גדול, בדברי רבינו המשך חכמה זי"ע. שכן האבן עזרא בסוף פרשת תצוה נתקשה מדוע הציווי לעשיית מזבח הקטורת מופיע רק בסוף פרשת תצוה, ולא במקומו עם ציווי שאר כלי המשכן בתחילת פרשת תרומה?

ובמשך חכמה שם כתב ליישב, וז"ל: "והעיקר כי כל הצווים כמו הארון, אם אין ארון אין מניחים לוחות, וכן בלא מזבח אין מקריבין עולת תמיד, וכן בלא בגדים אין כהן רשאי לעבוד ובלא מנורה אינו רשאי להדליק נרות, ובלא שולחן אין מניחין לחם הפנים. אבל מזבח מקטר קטרת שעיקרו לכך... הלא קיימא לן שהקטורת נקטר אף אם אין מזבח, וכמו דאמר רב בזבחים דף נט, א דמזבח שנעקר מקטירין קטרת במקומו, ואינו רק למצוה, ולכך כתיב בתר דהשלים כל הדינים מן הכלים והבנינים המוכרחים להשראת הכבוד במשכן הקודש, ולהורות

דאין זה רק מצוה בפני עצמה, ודו"ק. ובוה מכוון הפסוק מלכים - א, ט, כה: "והקטיר אותו אשר לפני ה'" - דאין טעון מזבח, רק מקומו כשר להקטיר".

ומבואר שרק לגבי מזבח הקטורת שייך לחדש שהתקדש מקומו, אך לגבי הארון אין הדבר כן. אלא מציאות הארון מעכבת והיא יוצרת הקדושה. (ולכן הארון כן נכתב בתחילת עשיית הכלים, כמו המזבח החיצון).

וא"כ שוב צ"ע, למה לא נבאר שמקום ההזאות צריך להיות בארון עצמו, וכמו במזבח החיצון. שכן רק לגבי מזבח הקטורת יש דין של קדושת המקום. ובעצם יוצא מדברי הגמ' במנחות הנ"ל שבארון יש גדר של קדושת המקום גם ללא ארון, וכמו שהיה בבית שני. וק' מאוד על תירוצו של המשך חכמה.

ה.

ואחר זמן מצאתי בדברי המשך חכמה עצמו שמיישב את תירוצו במשך חכמה על הפטרת פקודי. שם הקשה שבדברי הימים ב (ו, יא) מבואר שלמה המלך שם את הארון. אך במלכים (א ח, כ - כא) מבואר ששם מקום לארון ומבאר שם וז"ל: "יתכן דשלמה כוון שיהא מקום הארון קדוש בקדושת הארון, לענין קטרת של יום הכיפורים והזאת בין הבדים. שאם יטול אויב הארון יעשו כמו שהיה בבית שני, וכמו דאמרו בפרק הוציאו לו: אבן שתיה היתה שם, ומימות נביאים הראשונים היה שם, ובסוף סוטה (מח, ב) דוד ושלמה עיין שם. וכמו דדרשו במנחות מקרא ד"מקדש הקודש" בדף כז, ב וזה ברור מאוד ודו"ק. ומימות יאשיה נגזר הארון (יומא נד, ב), ויעויין בהלכות בית הבחירה פרק ד הלכה א: ידע שסופו ליחרב ודו"ק. ולפי זה רמז מקום לארון לגנוזו שם ובמקומו נגנז".

ובדבריו אלא מתחדש, שבאמת קדושת מקום הארון היא תלויה במציאות הארון. אך לא צריך שהארון יעמוד במקומו, אלא גם אם גנוז במקומו זה מאפשר את הזאת הדם ביום הכיפורים. וזה מה שנתחדש בקידוש שלמה, שהכין מקום לארון. וא"כ אפשר לישב דבריו שבמזבח הקטורת אף שנעקר לגמרי, מקטירים במקומו, ולכן אינו מוזכר בתחילת הציווי על הקמת המשכן. אך לגבי הארון, צריך היה לגנוזו במקומו בכדי שיהיה המקום מקודש לעבודה.

ובזה מבוארים גם דברינו שלענין הזאת הדם יש להשוות בין הארון למזבח הקטורת, שכן מאחר וחידשה התורה שמזים על מקום המקודש לארון אף שהארון

נגנזו במקומו מחוייבים להגדיר שאין ההזאות כנגד מקום בגוף הארון, אלא כנגד מקומו בלבד. ודלא כדין זריקת הדם במזבח החיצון, שהיא תלויה בעמידת מזבח במקומו, אך אין קדושה במקום המזבח ללא מזבח.

1.

אך יש להקשות על כל דברינו הנ"ל, שמצינו לכאורה גדר של קדושה גם במקומו של מזבח החיצון. שכן בגמ' במו"ק בדף ג מבואר שעשר נטיעות ערבה וניסוך המים הלכה למשה מסיני. ומבארת הגמ' שבזמן שאין ניסוך המים והמקדש חרב, אין דין של עשר נטיעות ובטל דין תוספת שביעית.

והגר"ח בחידושים שם מקשה מדוע תלו את דין הנטיעות דוקא במציאות של ניסוך המים, ולא בערבה שהיא סמוכה במימרה של הגמ' לדין הנטיעות? הרי אם רוצים לבאר שלא מקיימים הדין כשאין מזבח, אז גם מצוות ערבה בטלה כשאין מזבח? (ושולח לריטב"א שכבר העיר כן).

ומחדש הגר"ח שם וז"ל: "ויש לומר לפ"מ דאיתא בזבחים (דף נ"ט ע"א) דמזבח שנעקר מקטירין קטרת במקומו, וכן הדין לענין מנחות כמו שכ' התוס' שם (בד"ה עד), וממילא הדין לגבי ערבה דצריך להקיף סביבות המזבח אף בזמן דליכא מזבח יכולים להקיף סביבות מקום המזבח, דלגבי זה גם נחשב מזבח כמו דלגבי הקטורת נחשב מזבח, וממילא אף בזמן דליכא מזבח יש דינא דערבה, ולא שייך לומר בזמן דליכא ערבה, אבל לגבי ניסוך המים דבעינן ניסוך ע"ג מזבח, וכמו זריקת הדם דעל מקום המזבח לא מהני כדאיתא בזבחים (שם) מודה רב בדמים, וא"כ ניסוך המים א"א בזה"ז ולכך נקט שפיר בזמן דליכא ניסוך המים דהיינו דליכא מזבח ליכא גם עשר נטיעות, [וממילא גם ליכא ערבה]".

ומדברי הגר"ח עולה שאין כלל חילוק בין מקום מזבח הקטורת למקום מזבח החיצון, שכן גם במקומו של מזבח החיצון יש קדושת המקום, ולכן יש אפשרות להקיף בערבה את מקום המזבח גם כשאין מזבח. ובוה מובן מדוע ראתה הגמ' לתלות את דין עשר נטיעות דוקא בניסוך המים, ולא בערבה, שכן רק הניסוך בטל בזמן שאין מזבח וכמו זריקת הדם שבטלה.

ומבואר ליכאורה שלא כדברינו ואע"פ שגם במזבח החיצון יש גדר של קדושה במקום, אי אפשר לזרוק את הדם ללא מזבח, ורק לגבי הקטורת נתחדש שמקטירין

אע"פ שהמזבח נעקר. ושוב צ"ע, למה לא לבאר שצריך לזרוק את הדם כנגד מקום המזבח, כמו שבארנו את דין הזאות הדם במזבח הפנימי ובמקום הארון בקודש הקדשים. והרי גם במזבח החיצון יש דין של קדושת המקום?

ז.

ואחר העיון מצאתי יישוב נפלא לקושי זה מדברי בנו של הגר"ח הגרי"ז סולוביצקי זצ"ל (נדפס בחידושי הגר"ח בסטנסיל עמ' יז). שם מובא מכתב שכתב הגרי"ז לרב מרדכי אילן (ונדפס בספרו תורת הקודש עמ' יג) אשר הקשה לו מנין לנו שיש מקום מיוחד למזבח הקטורת. שכן הרמב"ם בית הבחירה פרק א הלכה ז כותב את מיקום הכלים במקדש ופסק: "המנורה בדרום משמאל הנכנס ושולחן מימין שעליו לחם הפנים, ושניהם בצד קדש הקדשים מבחוץ ומזבח הקטורת משוך מבין שניהם לחוץ". ומבואר מדבריו שאין מקום מסוים למזבח הקטורת, אלא שיהיה משוך ממקום המנורה והשולחן. וא"כ מדוע נפסק הדין שאם מזבח הקטורת נעקר, מקטירים במקומו קטורת הרי אין דין של מקום מסוים שנתקדש?

ומאידך בדין מזבח החיצון פסק הרמב"ם הלכות בית הבחירה פרק ב הלכה א: "המזבח מקומו מכוון ביותר, ואין משנין אותו ממקומו לעולם, שנאמר זה מזבח לעולה לישראל. ובהלכה ב שם: "ומסורת ביד הכל שהמקום שבנה בו דוד ושלמה המזבח בגורן ארונה הוא המקום שבנה בו אברהם המזבח ועקד עליו יצחק, והוא המקום שבנה בו נח כשיצא מן התיבה, והוא המזבח שהקריב עליו קין והבל, ובו הקריב אדם הראשון קרבן כשנברא ומשם נברא, אמרו חכמים אדם ממקום כפרתו נברא". וא"כ דוקא לענין מזבח החיצון מבואר שמקומו מקודש ביותר, וא"כ מדוע אין מקריבים על מקום המזבח אם נעקר ממקומו?

ח.

והגרי"ז שם מבאר שבאמת גם מקום מזבח הקטורת הוא זה שנתקדש בקדושת המקום אף שמהתורה אפשר להניחו בכל המקום במקדש שלפני המזבח והמנורה. ומאחר שהונח במקום מסוים, המקום נתקדש בקדושת מזבח הפנימי.

אך לגבי מזבח החיצון, מבאר הגרי"ז שקדושת המקום שבו היא מצד שנתקדש בקדושת בית הבחירה. שכן הפסוק אותו מביא הרמב"ם למקום המזבח הוא הפסוק

שמביא הרמב"ם בתחילת הלכות בית הבחירה, שמקום המקדש הוא מקום שנתקדש עוד לפני שנבנה המקדש. ומבאר שם באריכות, שקדושת מקום המזבח היא מקדושת בית הבחירה ולא כקדושת מזבח הקטורת שהיא מצד קדושת המקדש.

וא"כ ע"פ באור זה מיושב הקושי הנ"ל שכן אף שמבאר הגר"ח שאפשר להקיף בערבה את מקום המזבח אחר שהמזבח חרב אין סיבה שגם תועיל זריקת הדם על מקום המזבח. הואיל וכשאין מזבח, אין קדושת המקום אלא מצד קדושת בית הבחירה וכנ"ל.

אך לענין מקום מזבח הקטורת ומקום הארון - מקומם התקדש בקדושת מקדש, מצד ששם היה מקום הארון ומזבח הקטורת. ובזה שייך לבאר שאף שיש מצוה להזות עליהן, אין ההזאה על עצם הכלים אלא כנגד מקומם, ואף אם לא יגעו הדמים בכלים חשובה ההזאה במקום. וכדברי הרב אלישיב שבתחילת דברינו.